

Хоцька А.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету*
*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права ЗУНУ
Подковенко Т. О.*

СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОВПЛИВ ПРАВА І МОРАЛІ

Право і мораль – два слова, відомі століттями, які, як і інші невід’ємні атрибути людського життя, необхідні для гідного існування людини. Як зазначає М. Космій: «Мораль та право – це і форми духовного життя суспільства, і види суспільної свідомості, і соціальні інститути, під впливом яких відбувається формування особистісних якостей людини, її соціальне спілкування з іншими людьми, стійкий розвиток суспільства та держави, що характеризується як історичною наступністю основних моральних цінностей певної соціальної системи, так і необхідними інноваціями [1, с. 33].

З тих пір, як людина, об’єднуючись в громади, почала визначати норми поведінки, обов’язкові для членів цих спільнот, ведуться суперечки про те, що таке право за своїм внутрішнім змістом, тобто яким цінностям воно повинно служити та які цінності воно має захищати. Саме тому, питання існування права і моралі завжди було актуальним, оскільки це одні із першочергових соціальних норм, які регулюють відносини між людьми. Їх взаємовплив та взаємовизначальність, роль у регулюванні суспільних відносин, значення у житті людини – це теми для досліджень, які завжди будуть актуальними, оскільки із динамічним розвитком суспільства, ускладненням та появою нових сфер суспільних відносин, змінюються та розвиваються і їхні регулятори.

Право – не єдина нормативна система, яка діє в суспільстві. Вона функціонує як елемент загальної культури даного суспільства, а це означає, що цінності, на яких вона базується, мають бути принаймні певною мірою спільними для членів цього суспільства. Тому важливо встановити взаємозв’язки між двома основними системами, що діють у кожному суспільстві – правом і мораллю.

Мораль є сукупністю правил поведінки, що сформувалась в процесі тривалого суспільного розвитку, згідно з якою конкретна поведінка оцінюється як хороша чи погана, правильна чи неправильна. У кожному суспільстві існує певний набір моральних норм, які дозволяють оцінювати поведінку людей один до одного і до навколишнього світу як хорошу чи погану. Ці стандарти називають первинними цінностями або елементарними моральними стандартами. Мораль засуджує будь-які аморальні вчинки, несправедливість, зло, все, що шкодить інтересам людини. Такі дії

викликають осуд суспільства, злочинець може відчутти провину, йому стане соромно за свої вчинки. Із позиції права (зокрема позитивне право, тобто закон конкретної держави) злочинець заслуговуватиме на покарання, міру якого буде визначати суд.

Вважається, що закон повинен поважати моральні переконання більшості суспільства, тому що без цього в демократичному суспільстві він не мав би шансів через відсутність громадської підтримки. З іншого боку, демократія не може означати тиранію більшості, яка нав'язує свою волю культурним, релігійним та іншим меншинам. Захист прав меншин останнім часом став важливим елементом як внутрішнього, так і міжнародного права. Проте узгодження змісту закону з різними етичними системами є надзвичайно складним завданням, про що свідчать дискусії про евтаназію, штучне переривання вагітності та одностатеві шлюби.

З приводу співвідношення права і моралі склалися три основні підходи: радикальний юридичний позитивізм, школа природного права і теза раціонального законодавця.

Основним положенням юридичного позитивізму є відокремлення права від моралі. Відповідно до цього підходу право і мораль утворюють дві окремі і незалежні нормативні системи. Несправедливість правових норм не впливає на їх дію, якщо ці стандарти були встановлені відповідно до визначених процедур і не були скасовані. Виразом цього підходу є твердження *dura lex sed lex* (від лат. – суворий закон, але це закон). Звичайно, це не означає, що позитивізм припускає протиріччя між правом і мораллю, а свідчить про те, що правова норма не втратить своєї обов'язкової сили, якщо вона суперечить моралі. З встановленого правового стандарту можна дізнатися, яка поведінка є доброю і заслуговує на захист, а яку слід оцінити негативно.

Доктрина природного права визнає існування об'єктивного порядку цінностей, який стоїть вище волі законодавця, а отже, якщо закон не поважає основні моральні цінності, він не може застосовуватися.

Непрякий підхід (теза раціонального законодавця) припускає, як правило, що дії законодавця є цілеспрямованими і спрямовані на реалізацію моральних цінностей, однак у випадках, коли правова норма грубо порушує елементарні моральні норми, вона втрачає свою обов'язкову силу [2].

Більшість правових систем базується на позитивістському припущенні про відокремлення права від моралі, наслідком чого є те, що правова норма не втрачає своєї сили якщо вона суперечить моральній нормі. Однак це не означає, що моральні норми ігноруються в процесі створення та застосування закону.

Доволі часто право та мораль збігаються та знаходяться у певній взаємодії, відображаючи практично однакову реакцію

суспільства на ту чи іншу ситуацію. Вони можуть разом підтримувати однакову поведінку людей за конкретних умов, і в цей же час також разом засуджувати іншу поведінку за іншого перебігу подій.

Проте, незважаючи на їх взаємозв'язок, вони мають низку відмінностей у своєму функціонуванні. Право з'явилося пізніше моралі, оскільки мораль виникла одночасно із суспільством, а право ж у свою чергу виникло із появою держави. Якщо ж розглядати правову і моральну системи, то перша може бути лише єдиною у конкретній державі, а друга є різноманітною, оскільки моральні цінності кожної людини залежать у першу чергу від її ж поглядів на усе, хоча і багато хто може говорити, що в суспільстві панують загальноприйняті моральні погляди.

Більшість дослідників у дилемі співвідношення права і моралі, вбачають моральний обов'язок громадянина у дотриманні норм права, який визначається моральною і правовою культурою суспільства. Однак, зазначаючи, що «жодне суспільство в історії розвитку людства не досягло гармонії права й моралі» [3, с.116]. З іншої сторони, історія вже дала нам доволі багато трагічних прикладів того, чим закінчується відокремлення права від моралі. Це і війни, і гострі протистояння, тоталітарні режими тощо.

Тому варто наголосити, що серед багатьох чинників ефективності права також залежить, від того, чи є воно соціально прийнятним, що, у свою чергу, залежить від відповідності суспільно схваленим моральним нормам. Правові системи відкриті для моральних цінностей, і в них розроблено ряд механізмів і прийомів, за допомогою яких вони приймають моральні цінності. «Взаємодія права і моралі в суспільстві – це складний та багатогранний процес. Активно впливаючи на мораль, право сприяє глибшому її вкоріненню в суспільстві, одночасно під впливом моральних вимог право постійно збагачується, зростає його роль як соціального регулятора суспільних відносин» [4, с. 275-276].

У сучасних умовах йдеться лише про те, щоб не було гострої колізії між змістом встановлених державою правових норм і змістом моральних норм, що впливають із загальнолюдських цінностей. Чим більше буде підтримуватися гармонія між двома типами норм, тим більше буде поважатися закон, який буде мати правову основу, глибокий гуманістичний потенціал та відображатиме загальнолюдські цінності цивілізованого суспільства. Мораль дозволяє робити право гуманнішим у відношенні до людей, покращувати його суть. Та ж відмінна смертної кари – це вплив моралі на право, оскільки люди все ж дійшли висновку, що дане покарання не є гуманним.

Імпонує думка І. Сердюка, що «взаємозалежність цих соціальних регуляторів має не причинно-наслідковий, а здебільшого логічний характер, коли одне поняття є обов'язковою складовою іншого.

Процес взаємодії права та моралі сприяє більш ґрунтовному утвердженню моральних норм у суспільстві, а також підвищенню авторитету права, збільшення його ролі як соціального регулятора [5, с. 104].

Таким чином, проблема співвідношення права і моралі постійно присутня як в повсякденному житті, так і в практиці правозастосовних органів. Юридична діяльність не є і не повинна бути морально нейтральною сферою. Від аксіології, етичних поглядів і установок, домінуючих у даному суспільстві, залежить правотворення та застосування права, а також конкретні результати діяльності в цих сферах. Гармонія цих двох, лише на перший погляд, окремих світів допоможе підтримувати належний порядок у суспільних відносинах, сприятиме внутрішній рівновазі та розумінню справжнього сенсу людського існування.

Список використаних джерел

1. Косьмій М. М. Мораль і право: питання розмежування та взаємодії. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2011. № 3. С. 33-38.
2. System prawny i system moralny – czy coś je łączy? URL: <https://zpe.gov.pl/pdf/PyyDdYa3v>
3. Нерсесянц В. С. Философия права: Учеб. для вузов. М., 2003. 345 с.
4. Зайчук О. В., Заєць А. П., Журавський В. С. та ін. За ред. Зайчука О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком, Інтер, 2006. 688 с.
5. Сердюк І.В. Взаємодія права та моралі в історії філософсько-правової думки. Філософські та методологічні проблеми права. 2015. №1-2 (9-10). С. 97-105.

Худий Д. В.

*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного
Університету.*

*Науковий керівник: к. ю. н., доц.,
доктор права УВУ, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ УПА ТА ЇЇ ВІДНОСИНИ З ІНШИМИ ВІЙСЬКОВИМИ ФОРМУВАННЯМИ

Постановка проблеми. Українська історія ХХ століття була багатою на події, які згодом призвели до створення сучасної України.